

Ira Mandela Siobhan és Hannes Langolf. Fotó: Stephen Berkeley-White

▮ Nagy Szilvia

Beszédfordulatok

(DV8 Physical Theatre [UK]:

Beszélhetünk erről? / Can we talk about this?.

Temps d'Images 2012 / Képek Ideje Fesztivál,

2012. 02. 22–24, Trafó)

Az az érzésem, mintha Bergman *Hetedik pecsétjének* egy különös átiratába csöppentem volna: a horizonton feltűnő *dance macabre*-t Salman Rushdie vezeti. De körtánc és lángoló könyvek helyett finom, repetitív és precízen kidolgozott mozdulatsorokat látunk a DV8 Physical Theatre *verbatim* tánc-színházi előadásában.

A DV8 Physical Theatre három estén keresztül telt házzal játszotta *Beszélhetünk erről? / Can we talk about this?* című

előadását a Trafóban. A cenzúra és szólásszabadság hívószavával fémjelzett darab a társulat saját gyűjtései, interjúi és archív anyagok felhasználásával azt a fajta diskurzust igyekezett felvázolni, mely a darabban Rushdie és Irshad Manji jelenetében is körvonalazódik: a multikulturalizmus és kulturális relativizmus fogalmait próbálják körüljárni, és elemezni.¹ Ez a fajta reflektáltság személyes monológok, vitaműsorok, események újrajátzásain és rekonstrukcióin keresztül rajzolódik ki. A nagyobb médiavisszhangot kapott jelenségek alkotják a kronológia fő gerincét Salman Rushdie 1989-es autodefájától a Mohammed-karikatúrákig, s az organikus hozzájuk hangolt történetek pedig egy-egy sorsot, személyes döntést mutatnak be.

Christopher Hitchens, Martin Amis és Shirley Williams diskurzusa a *Sátáni versek* által kiváltott indulatokról és politikai reakciókról fegyveres erők bevetéseire emlékeztető mozdulatokkal egészül ki, miközben Medhi Hasan és Timothy Garton Ash a megidézett Orwell Prize-vitában próbálja körüljárni azokat a kategóriákat, amikről nem lehet beszélni.² Különösen izgalmas Ash tipológiája, melyben kiindulásként egy olyan világtérképet körvonalaz, amely a szólásszabadság szempontjából klasszifikálja az országokat. A „szabad” országok kapcsán pedig különválasztja azokat a témákat, amiről jobb nem beszélni, hiába van rá lehetőség, amikről a jogszabályozások alapján nem beszélhetünk, és amikről egyáltalán nem beszélhetünk, mert életveszélybe sodorhatnak. Így érkezünk tulajdonképpen az előadás kérdésfeltevéséhez, miközben a két szereplő feje egymásnak feszül: mitől függ a szólásszabadság, illetve mi az, amiről nem beszélhetünk?

A színpad semleges és üres iskolai tanteremre emlékeztet, megerősítve az előadás edukatív jellegét, ahol a fal, mint egy óriási rajzlap, a darab előrehaladtával lassan betelik nevekkal és évszámokkal. A politikai korrektség igénye mellett nehezen kezelhető esetek kronológiája a *Sátáni versek* fordítása körüli gyilkosságoktól indul, a színpadon lévő hat szereplő kezéből arcképekkel és dátumokkal teli lapok peregnek a földre: egy lap, egy név, egy élet. Az 1993-as évhez érve felgyorsulnak az események és a hulló lapok, írók, művészek, tudósok arcképeivel betérítve a földet. Egy köteg papír emlékeztet arra a 37 művészre, akik

egy felgyújtott szállodában lelték halálukat: mindezt a fent említett könyv kulturális fesztiválra történő meghívásáért.³ A lapok 2004-ig, a Mohammed-karikatúrák megjelenéséig veszik számba az eseteket, s mire elérjük ezt a dátumot, már bokáig fekete-fehér tetemek gyűrűjében állnak a szereplők.

A szólásszabadság és iszlám kapcsolata mellett kardinális téma a nők helyzete, a kényszerházasságok kérdése. Ott függünk Philip Balmforth-szal a tenni akarás, bizonytalanság és moralitás által kifeszített rúdon, és reménykedünk, hogy van elég erőnk fennmaradni, hogy lehet változtatni a házasságon belüli erőszakon, hogy nem kell elhinnünk, hogy a kényszerházasságok rendszere rendben levő, és a család védő-támogató funkciói csak a kulturális normákhoz való alkalmazkodás esetén állják meg a helyüket.⁴

„Visszanéztem a házra, és apámra gondoltam, a férfire, aki csecsemőként a karjában tartott és 21 éven keresztül védelmezett, aki most egyetlen egy okból kifolyólag üldözni fog: hogy megöljön, mert elmenekültem a kényszerházasság elől” – Zena története csak egyetlen példaértékű eset, de mozdulatainak törekénysége szembeállítva a házasságon és családon belüli erőszak rémisztő adataival az adottnak vett társadalmi intézményrendszerek megkérdőjelezéséhez vezet: ha nem a családi kötelékekben, akkor hol található a biztonság és szeretet?

Ann Cryer – brit munkáspárti politikus, parlamenti képviselő 1997–2010 között – egy másik légién sodródó karakter a térben. Jólnevelt angolsággal töretlenül igyekszik teáját elfogyasztani és fennmaradni a hullámokon, melyeket jelen esetben egy szereplő folyamatos helyzetváltoztatása okoz. Monológja egy politikai karrier összefoglalója, egy újabb sokkoló adalék a személyes jogok kérdéséhez:

1999 februárjában, mikor a munkáspárt képviselője voltam a parlamentben, felvettem a kényszerházasság kérdését az Alsóházban. Ez volt az első alkalom, hogy a kényszerházasság kérdése egyáltalán felvetődött a Parlamentben, 99-et írtunk, és soha senki nem említette még. Még csak nem is neveztük kényszerházasságnak, mert túl nagy nyilvánosságot kapott volna. Azt hiszem, „közösségi viszonyoknak” hívtuk inkább. [...] Sokan, főként férfiak, azt állították, hogy kényszerházasság mint olyan nem is létezik, hogy ez csak a képzeletem szüleménye, vagy egész egyszerűen egy kifogás, hogy démonizáljam az ázsiai közösségeket.

Ha az előadás alapvető megközelítéséből kiindulva kérdések mentén szeretnénk valahogy elhelyezni a DV8 tevékenységét, az egyik fontos kiindulási alap annak körvonalazása, miről beszélnek ezek a darabok?

A témaválasztásra általánosságban jellemző a társadalompolitikai tabutémák feszegetése. Lloyd Newson rendező szociális érzékenységevel 25 éves pályafutása alatt olyan témákkal tesztelte a nagyközönség ingerküszöbét, mint a hátrányos helyzet és

¹ Sir Ahmed Salman Rushdie (1947–) indiai születésű brit író. *Sátáni versek* című regénye 1988 szeptemberében jelent meg, és nagy felháborodást váltott ki az iszlám világban Mohammed próféta „tiszteletlen” ábrázolásmódja miatt. A könyv számos országban tiltólistára került (Indiában, Egyiptomban, Pakisztánban, Malajziában, Katarban), 1989-ben az angliai Bradfordban szertartásosan elégették. Szintén 1989-ben Khomeini ajatollah, Irán vezetője fatvát (halálos kiközösítést) hirdetett Rushdie ellen.

Irshad Manji kanadai szerző, újságíró és az iszlám „haladó szemléletű” interpretációjának elkötelezettje, a Moral Courage Project vezetője. Manji és Rushdie számos nyílt fórumon beszélgetett a szólásszabadság és iszlám kérdéséről: <https://www.irshadmanji.com/Interview-conducted-Irshad-Salman-Rushdie>, <http://www.youtube.com/watch?v=lc60ro81dIw>.

² Hivatkozás Medhi Hasan (korábban a New Statesman politikai rovatának szerkesztője) és Timothy Garton Ash (Orwell Prize-zal elismert újságíró) 2010. február 24-én tartott beszélgetésére (University of Oxford 2010: *What can't you speak about in the 21st Century?*). A teljes videódokumentáció itt látható: <http://theorwellprize.co.uk/events/university-of-oxford-2010-what-cant-you-speak-about-in-the-21st-century/>.

³ http://en.wikipedia.org/wiki/Sivas_massacre

⁴ Philip Balmforth brit nyomozó, nyugdíjazása előtt feladatköre a „veszélyezett személyek” ügyeire terjedt ki, ami Bradford kerületében leginkább ázsiai nők és a családon belüli erőszak kérdése; <http://www.spectator.co.uk/melaniephillips/58-6091/a-britain-without-honour-or-shame.shtml>

előítélet kérdései (*The Cost of Living*, 2003), homofóbia és annak sorozatgyilkossághoz vezető tragikus következménye (*Dead Dreams of Monochrome Men*, 1988), homoszexuális szubkultúrák (*MSM*, 1993), celebkultúra (*Just for Show*, 2005) vagy maga a tánc (*Bound to Please*, 1997).

Megközelítésére általánosságban jellemző a dichotómiák fókuszpontba állítása, egyfajta kritikai-elemző megközelítés, mely a társadalmi konszenzusok és előítéletek metodikáira koncentrál.

A másik alapvető kérdés, hogyan, milyen módszerekkel dolgozza fel a DV8 Physical Theatre ezeket a kérdéseket?

A társulat 1986-ban jött létre Lloyd Newson, Nigel Charnock és Michelle Richecoeur kezdeményezése alapján, s amint az a nevéből is kitűnik, alapvetően fizikai színházként határozta meg önmagát, ahol az előadásmódban a narratíva, a dráma fizikai és mentális jelentésekkel társul. A név más szempontból is nagyon beszédes, mivel a DV8 betűszó az angol „deviate” átírata, mely az „átlagtól való eltérés” igényét fogalmazza meg.

Thomas Leabhardt gyakran hivatkozott meghatározása alapján a fizikai színház esetében „egy nem hagyományos hibrid színházról van szó, melyben a fő hangsúlyt a fizikai virtuozitás kapja, de amely nem kizárólagosan tánc; és noha gyakran használ szavakat, mégsem az írott szövegen alapul.”⁵ Tekinthező tehát egy olyan interdiszciplináris színházi formának, mely a zene, tánc, vizuális művészetek és színház interszekciójában helyezkedik el, előadásaiban gyakran megkérdőjelezve a hagyományos előadó–néző kapcsolatrendszert, esetenként akár aktivitásra is ösztönözve a nézősereget.⁶

Úgy tűnik azonban, hogy a fizikai színház territóriumán belül viszonylag ritka jelenségként a *Beszélhetünk erről? / Can we talk about this?* előadás esetében a fő hangsúly erőteljesen eltolódott a szöveg felé: figyelmünket nagy mértékben leköti a hallott információk töménysége és súlya, de természetesen megmarad mellette a mozgás virtuozitása.

A nagyon erős vizualitás videókkal, bejátszásokkal is kiegészül, de talán ha egy utolsó képet kell idéznem, az Theo van Gogh jelenése lenne, amikor egy jelenet erejéig visszatér az élők közé, és elmeséli *Submission* című filmjének keletkezési körülményeit.⁷ Miközben újra a gyilkosság áldozatává válik, látjuk és érezzük a lövéseket, a szemtanúk által hallani vélt beszédfordulat, ami mint egy árny lebeg a nézőtér fölött:

„beszélhetünk erről?” „beszélhetünk erről?”

„can we talk about this?” „can we talk about this?”

⁵ *Physical Theatre* szócikk = Thomas Leabhardt: *The Oxford Encyclopedia of Theatre and Performance*.

⁶ Patrice Pavis előadások elemzésével vizsgálja a fizikai színház fogalmát (Színház, 2008. november:

http://www.szinhasz.net/index.php?option=com_content&view=article&id=34964:a-fizikai-szinhasz&catid=24:2008-november&Itemid=7).

⁷ Theo van Gogh (1957–2004) filmrendező *Submission* című, az iszlámot bíráló filmje bemutatását követően a radikális iszlám nevében a nyílt utcán meglőtték, majd leszúrták.

Kim Jomi Fischer. Fotó: Oliver Manzi